

„SEBE NE SHVATAM OZBILJNO – OZBILJNO SHVATAM POEZIJU”

Mahmud Derviš dobitnik je nagrade *Lannan* za slobodu na polju kulture 2001. godine. Smatra se jednim od vodećih pesnika arapskog sveta. Njegova čitanja u arapskim prestonicama prate hiljade – ponekad i desetine hiljada – ljudi iz svih slojeva društva. Kritičar Hasan Hader naziva Derviša pesnikom ljubavi. Derviševa rana poezija bila je lirska; kasnije se tek usmerila ka simboličnijim i apstraktnijim temama. Hader Dervišu pripisuje zaslugu za spasavanje arapske lirske poezije od stagnacije u koju je upala šezdesetih, jer ju je on izveo iz okvira neposrednih političkih tema u metafizičke oblasti. Njegove tehničke inovacije uticale su kako na formu tako i na suštinu ove popularne vrste poezije. U Derviševim pesmama privatna i javna pitanja pažljivo su izbalansirana i iskazana kroz njegov sopstveni pesnički rečnik i slike. To je imalo dubok uticaj na generacije pesnika širom arapskog sveta.

Mahmud živi u brdima Ramale kao i ja. Naše kuće su udaljene oko pola kilometra. Zajedno sa svim ostalim palestinskim gradovima, Ramala je pod izraelskim vojnim policijskim časom od dvadeset i četvrtog juna. Izraelski tenkovi prolaze danonoćno uskim ulicama Ramale, često nanoseći štetu zidovima i telefonskim stubovima. Svako ko izađe iz kuće rizikuje da bude ubijen. Svako kretanje je strogo zabranjeno. Blizu milion ljudi je primorano da napusti svoj posao, svoje uobičajene aktivnosti, svoje zadovoljstvo, i ostane zaključano kod kuće u okviru jedne od najsurovijih formi kolektivne kazne koju država može da primenjuje u moderno doba. Za ovu praksu nije postavljen nikakav precizan rok. Nekoliko vlada širom sveta pozivale su Izrael da povuče svoje snage iz naselja Palestine, ali ti pozivi nisu uvaženi. Uprkos maloj udaljenosti naših domova, policijski čas mi je onemogućio susret sa Mahmudom sve do četvrtog jula, kada je ukinut na pet sati, što je bilo dovoljno da se sastanemo i vodimo ovaj razgovor.

RADŽA ŠEHADE: *Počnimo od sadašnjosti. Kako današnja situacija produženog policijskog časa utiče na Vaše pisanje?*

MAHMUD DERVIŠ: Ovo je teško vreme za razmišljanje o bilo čemu što nije povezano sa politikom. Poezija zahteva prostor za razmišljanje izvan sadašnjeg trenutka. Potrebno je udaljiti se od uslova koji vladaju u sadašnjosti kako bi pesnik mogao da poveže aktuelni trenutak s opštim pitanjima. Mora imati moguć-

nost da ono svakodnevno povezuje sa metafizičkim. Međutim, tenkovi pored mog doma i moja opsesija pitanjima života otežavaju mi pisanje poezije. Osećam snažnu potrebu da se oslobodim okolnosti sadašnjeg trenutka. Uspeo sam da napišem obimniju pesmu pod nazivom „Stanje opasade” u kojoj sam pokušao da se oslobodim izraelske okupacije i posvetim se poeziji. Ali, kako je okupacija stalna, to nikada nije lako.

R. Š.: *Da li pišete prozu?*

M. D.: Volim prozu. Imam osećaj da proza ponekad može doseći poetsko stanje koje je snažnije od same poezije. Ali vreme prolazi, a moj pesnički poduhvat je i dalje nedovršen. U mom karakteru postoji nadmetanje između proze i poezije, mada sam naklonjeniji poeziji.

R. Š.: *Šta Vas je navelo da napišete*

poeziju. To je bilo slično stanju u kojem se nalazim sada. Oslobodio sam se kroz pisanje te prozne knjige. Imao sam lični motiv. Nisam bio istoričar ili analitičar. Radio sam to iz ličnih razloga. Kroz pisanje sam prevazišao stvaralačku krizu.

R. Š.: *Preživeli ste oba perioda – u čemu je sličnost između tog vremena i sadašnjosti?*

Memory for Forgetfulness: August (Beirut, 1982 [Sećanje za zaborav: avgust]), knjigu o opsadi Bejruta? Počeli ste ovu knjigu rečenicom: „Iz jednog sna rađa se drugi”, a zatim ste kroz niz živopisnih pesama u prozi dočarali prizore i zvuke grada pod opsadom. Kako je nastala ta knjiga?

M. D.: Napisao sam je četiri godine nakon tog događaja. U to vreme sam živio u Parizu. Uspeo sam da je završim u rekordnom roku – za dva-tri meseca. Nisam mogao da se oslobodim utiska koji je opsada ostavila na mene, da se oslobodim sećanja na Bejrut. Nisam mogao da pišem

M. D.: Opsada Bejruta bila je mnogo intenzivnija i opasnija od sadašnje situacije. To je bio rat u klasičnom smislu te reči. Nijedna ulica nije bila bezbedna. Oni koji su preživeli taj rat, jednostavno su imali sreće. Život u Bejrutu je bio ugrožen. Svačiji život. Ovde se sve dešava u „talasima”. Postoje kratki, intenzivni, opasni periodi i duži periodi kada je samo bolno i teško. U najgorem trenutku, u aprilu, slučajno sam bio u Evropi. Tako sam propustio najopasnije vreme, svakodnevno bombardovanje i pucnjavu. Sada je opsada postala rutina. Nema borbi. Ljudi su svedeni na stanje u kom ih zani-

ma samo kada će policijski čas biti ukinut, kada će smeće biti pokupljeno, kada će moći da stignu do kancelarije. Cela stvar je prestala da bude vest. Postala je deo svakodnevice, nešto poznato. To je ono najgore. Prestala je da bude snažna slika pod reflektorom. Vlada ravnodušnost. Ne znam da li će ovo iskustvo proći bez zapisa. Ne znam kakav će oblik dobiti, možda kombinaciju proze i poezije. Ali prvo mora da prođe neko vreme između događaja i pisanja o njemu.

R. Š.: *Kada ste počeli da pišete poeziju?*

M. D.: Kao dete bio sam fizički slab. Nisam mogao puno da se igram. Nisam mogao da se rvem ili igram fudbal, niti da se istaknem u sportu. Zato sam se okrenuo jeziku. Takođe sam mnogo vremena provodio s odraslima. Prisustvovao sam okupljanjima koja su se održavala u našoj kući kada su moj deda i komšije kazivali stare arapske legende prožete stihovima. Bile su to romantične priče koje su po pravilu uključivale zaljubljenog junaka i pesnika. Slušao sam ih i osećao kako me poezija duboko pogađa. Nisam znao zašto. Jedino sam znao da me je zvučnost poezije privlačila. Nisam razumeo uzvišeni jezik mnogih pesama, ali sam osećao da se moj problem može rešiti kroz jezik. To iskustvo je probudilo u meni ljubav prema jeziku. Počeo sam da sanjam o tome da postanem pesnik. Verovao sam da je pesnik tajanstvena figura sa nadljudskim sposobnostima. Rano sam počeo da pišem poeziju, ali nisam bio svestan da je to što pišem zaista poezija. Roditelji i učitelji su me podsticali na pisanje. Želeo sam da se istaknem, a pošto to nisam mogao kroz

sport, pisanje je postalo moje bojno polje, a jezik moje oružje. Sve je to, naravno, bila detinjasta igra. Tek kasnije sam se ozbiljno upustio u to.

R. Š.: *Kada ste počeli da sebe shvatate ozbiljno kao pesnika?*

M. D.: Sebe ne shvatam ozbiljno. Ozbiljno shvatam poeziju. Ironija je u tome što se to prvi put desilo zahvaljujući izraelskom vojnom guverneru u Galileji, gde sam odrastao. Na neki način, on je bio moj prvi književni kritičar, koji me je naučio da poeziju treba shvatati ozbiljno. Imao sam dvanaest godina. Moje selo je bilo pod izraelskom vojnom upravom. Bio sam najbolji u razredu i tokom proslave Dana nezavisnosti Izraela pozvali su me da pročitam nešto što sam napisao. U pitanju je bila, naravno, pesma koja je odražavala situaciju nas Arapa primoranih da slave Dan nezavisnosti Izraela. Sledećeg dana, vojni guverner me je pozvao u svoj kabinet i prekorio zbog te pesme. Za mene, to što sam napisao i pročitao bilo je ono što sam iskreno osećao kao istinu. Bio sam naivan i nisam imao pojma da govoriti istinu može biti opasno. Taj događaj me je naterao da se zamislim: ako jedna jaka i moćna država kao što je Izrael može biti uznemirena zbog pesme koju sam napisao, onda mora da je poezija ozbiljna stvar! Namerno pisanje istine, onako kako je duboko i iskreno osećam, ispostavilo se kao opasna aktivnost.

R. Š.: *Da li ste sami otišli na sastanak sa vojnim guvernerom?*

M. D.: Da, bio sam potpuno sam, dečak od dvanaest godina koji se odazvao pozivu ni manje ni više nego samog voj-

nog guvernera koga je uznemirila pesma koju sam napisao. Zamislite to!

R. Š.: *Kakva je bila reakcija Vaše porodice?*

M. D.: Moja porodica je bila podeljena između ponosa što imaju sina koji govori reči kakve oni nisu mogli da izgovore i brige za moju budućnost. Naravno, skupo sam platio svoje pisanje. Uhapšen sam kada sam napunio šesnaest godina. Od tada sam više puta bio privođen i zatvaran. Ali roditelji nikada nisu pokušali da me spreče u onome što sam radio. Nakon toga sam se priklonio Komunističkoj partiji Izraela, s idejom da poezija može biti sredstvo promene. Tu ideju sam shvatao veoma ozbiljno, sve dok nisam zaključio da poezija ne menja ništa. Može da utiče na to kako se ljudi osećaju, ali nema uticaja na stvarnost. Jedina osoba koju poezija menja jeste sam pesnik. Ali sebe i dalje ne shvatam ozbiljno kao pesnika. Naprotiv, što sam stariji i što se moja poezija doživljava ozbiljnije, sve sam više zabrinut zbog onoga što dolazi.

R. Š.: *Da li je to strah od neuspeha?*

M. D.: To je strah od ponavljanja, strah da ću doći do tačke u kojoj više neću moći da se razvijam. Verujem da postoji granica u čovekovoj sposobnosti da razvija sebe. Kad god završim zbirku poezije, imam osećaj da mi je to i prva i poslednja. To me duboko rastuži, a uvek mi se isto desi kada završim sa pisanjem. Ponekad imam utisak da je sve što sam uradio – ništa, jedan veliki neuspeh. Nisam siguran ni u šta; veoma sam kritičan prema svakom uspehu ili postignuću.

R. Š.: *Kada ste počeli, kakvu ste sliku imali o ličnosti pesnika?*

M. D.: Kada sam bio mlad, zamišljao sam pesnika kao nekakvo natprirodno biće. Dugi niz godina bio sam pod uticajem te popularne slike o pesniku. To je uska i ograničena predstava. Mnogi veruju da pesnik mora biti mistik ili boem, da nije „od ovog sveta” i da ga ne zanimaju brige običnih ljudi. Te slike su verovatno oblikovali neki pesnici, a one su onda s vremenom prihvatane kao činjenica. Kada sam i sâm postao pesnik i upoznao druge pesnike, shvatio sam da ništa od toga nije istina i oslobodio sam se tih iluzija.

R. Š.: *Koliko Vam smeta predstava koju ljudi imaju o pesniku?*

M. D.: Smeta mi to što ljudi ne prave razliku između onoga što čovek jeste u javnosti i onoga što je u ličnoj sferi. Zbog javne uloge, ljudi često ne shvataju da postoji i moje privatno „ja”, koje mora biti poštovano i zaštićeno. Glasine me pogađaju. Vođeni uobičajenim predstavama o ličnosti pesnika, ljudi su me smatrali donžuanom i pijanicom. Što sam bivao poznatiji, to su glasine o meni i mom privatnom životu postajale snažnije. Javnost ima sklonost da tumači i sudi o poznatom pesniku. Jednom sam pročitao članak o sebi koji je napisao pisac iz Alepa, u Siriji. Detaljno je opisivao palate u kojima živim i košulje koje nosim, sa dugmićima od čistog zlata. On je, naravno, govorio o tome šta bi on radio da je na mom mestu, a ne suštinski o meni. Istina je da sam vrlo povučen čovek. Ne volim da idem na javna mesta. Nikada u životu nisam bio u kabareu. Ne sedim po kafićima. Nisam boem, niti sam pi-

janica. Ja sam kućni tip i većinu vremena provodim sam u svom domu.

R. Š.: *Ipak, vrlo ste prisutni u javnosti. Na posljednjem putovanju u Bejrut čitali ste svoju poeziju pred publikom od oko dvadeset i pet hiljada ljudi na fudbalskom stadionu. Da li osećate pritisak publike da pišete ono što će im se svideti? Da li ponekad postoji raskorak između čoveka kakav jeste i očekivanja koje ljudi imaju od Vas kao pesnika? Da li Vam to ikada predstavlja problem?*

M. D.: Izgradio sam snažan odnos sa svojom publikom. Moja slika kao pesnika prošla je kroz nekoliko transformacija. Kada sam počeo, bio sam poznat kao pesnik koji piše o emotivnim, ljudskim temama. Moja prva poznata pesma bila je o mojoj majci. Zatim sam postao čuven kao pesnik koji piše o nacionalnim tema-

Smeta mi to što ljudi ne prave razliku između onoga što čovek jeste u javnosti i onoga što je u ličnoj sferi. Zbog javne uloge, ljudi često ne shvataju da postoji i moje privatno „ja“, koje mora biti poštovano i zaštićeno.

ma. Napisao sam „Zapiši: ja sam Arapin“, i ta pesma je postala veoma poznata. Dugo me je pratila. Počeli su da me definišu preko nje. Ali želja za razvojem, kao i pobunjenički duh u meni, naterali su me da se oduprem ljubavi publike prema toj pesmi. Smatrao sam to preprekom da publi-

ka prihvati moj estetski razvoj. Ali uspeo sam da je povedem sa sobom i osetio sam da sam stekao njihovo poverenje. Počeli su da veruju u moju posvećenost estetskom razvoju, bez napuštanja humanističkih ili nacionalnih načela. Ne vidim nikakvu kontradikciju između razvoja forme pesme i njenog sadržaja. Moja publika, čitaoci, ohrabrivali su me da eksperimentišem. Dokle god imam njihovo poverenje, imam i slobodu da radim ono što želim unutar poezije. Prestali su da očekuju od mene ono što sam ranije davao i počeli da priželjkiju nešto novo. Tako da sada više nema problema. Naravno, publika uvek očekuje da u mojoj poeziji postoji politički sadržaj, ali se ne zadovoljava samo time i prihvata, pa čak i pozdravlja, razvoj koji sam doživeo na estetskom polju.

R. Š.: *Poznati ste kao jedan od najistaknutijih arapskih pesnika koji neprestano unosi inovacije u poeziju. Šta to znači i kako to postižete?*

M. D.: Kada se govori o inovaciji, misli se na promenu forme. Jedan sam od prvih koji je počeo da piše na netradicionalan način, gde pesma nije bila zasnovana na jednoj rimi.

R. Š.: *Šta Vas je navelo da krenete tim putem? Šta je bio podstrek za tako drastičnu promenu u arapskoj poeziji?*

M. D.: Posle 1948. godine, mi Palestinci, koji smo ostali u onome što je postalo Država Izrael, bili smo poraženi. To je bilo vreme previranja. U starim formama poezije nije bilo ničega što bi nam pomoglo da izrazimo stanje u kojem smo se našli. Otud je nastala potreba za revoluci-

onarnim oblikom izražavanja u okviru poezije koja je sama bila revolucionarna. To je bio spontani odgovor na događaje koji su bili van naše kontrole. Nije, dakle, bio promišljen niti planiran.

R. Š.: *Ipak, burna vremena mogu da proizvedu i suprotan efekat. Baš zbog neizvesnosti, mogli ste da potražite utehu u tradicionalnom, zar ne?*

M. D.: Moguće.

R. Š.: *Zašto se onda to nije dogodilo?*

M. D.: U našoj zajednici postojala su dva uporedna toka političkih promena. S jedne strane, konzervativci, koji kao da nisu bili pogođeni ili ogorčeni zbog onoga što se dogodilo posle 1948. To su bili ljudi koji su sarađivali sa izraelskim vlastima i koji su slavili Dan nezavisnosti Izraela kao da je njihov. Pesnici među njima pisali su tradicionalne stihove. S druge strane, pobunjenici su bili modernisti, koji su odbacili tradicionalne i koristili nove forme za pisanje poezije.

R. Š.: *Kako biste opisali svoj pesnički proces?*

M. D.: Čitava ta slika mi i dalje nije jasna. Kada radim na pesmi, znam šta radim. Znam kako razvijam svoj zanat, kako napredujem kroz jedno poglavlje u okviru šireg projekta, ali sama priroda tog puta mi ipak nije sasvim razumljiva.

R. Š.: *Da li se nadovezujete na rad drugih?*

M. D.: Da. I to u velikoj meri. Osećam da nijedna pesma ne nastaje bez nečeg prethodnog. Čovečanstvo je stvorilo ogromnu poetsku baštinu i veliki deo to-

ga je izuzetno vredan. Pisac se uvek nadovezuje na rad drugih. Ne postoji prazan list sa kojeg počinje. Preostaje mu samo da se nada da će pronaći mali prostor u kom će ostaviti svoj potpis.

R. Š.: *Kakva vrsta kontinuiteta postoji u Vašoj poeziji?*

M. D.: Uvideo sam da ne postoji nijedna moja pesma koja nema izvor u nekoj prethodnoj. Nekoliko kritičara mi je skrenulo pažnju na to. Uvek postoji jedan stih ili jedna reč iz ranijeg rada koju uspem da preuzmem i razvijem. Stalno se brinem šta je sledeće. Ovo je jedini proces u kom ne postoji nikakva garancija da ćete uspeti. Iscrpljivanje je neminovno za svakog čoveka. Kraj nam je vrlo dobro poznat; ono što ne znamo je početak. Najсрећнији sam kada publika u mom delu pronađe neki dublji sloj ili dâ značenje koje ni meni samom nije bilo sasvim jasno. Život pesnika uslovljen je čitaocem.

R. Š.: *Brine li Vas da li će ono što pišete s vremenom postati ono što publika očekuje, umesto onoga što zaista želite da napišete?*

M. D.: Moja publika je raznolika, od akademika do običnih ljudi. Ne tražim od publike da me razume, ali verujem da ona oseća to što pišem. Pesma nije govor s jednom jasnom porukom; ona ima više nivoa. Verujem da u sali u kojoj čitam ljudi osećaju moju poeziju i bivaju njome obuzeti. To je isto kao kada te muzika dodirne. Ne možeš da objasniš šta se tačno dešava, ali znaš da se dešava reakcija. Kada mi pisanje ne ide, često se okrećem muzici. Počnem da tumačim muziku.

R. Š.: *Koju vrstu muzike?*

M. D.: Zapadnu klasičnu.

R. Š.: *Ko Vam je omiljeni kompozitor?*

M. D.: Mocart.

R. Š.: *Rekli ste da nije tačno da poezija može biti sredstvo društvenih promena. Da li ipak osećate da ste dali doprinos palestinskoj nacionalnoj borbi?*

M. D.: U početku je moja poezija doprinela razvoju palestinskog identiteta. Pesnik može da doprinese razvoju nacije kroz jezik, može da osnaži ljude, da ih učini humanijim i sposobnijim da podnesu život. Moje pesme se čitaju i u žalosti i u radosti. Upravo to pričinjava ljudima zadovoljstvo. Muzičke obrade moje poezije donose utehu ljudima usled raznih gubitaka i poraza koje su doživeli. Ali najviše me zaokuplja pitanje u kojoj meri moja poezija doprinosi razvoju arapske poezije.

R. Š.: *Govorili ste o želji da oslobodite arapsku poeziju od starih formi. Voleo bih da čujem više o tome.*

M. D.: U određenim istorijskim trenucima, poetska slika se iscrpi usled prekomerne upotrebe; sve revolucije u poeziji su pokušaji da se poezija oslobodi tog zamora lepote koji je opterećuje. Želja za promenom je veoma važna, bilo da se ostvaruje prekidanjem veze s prošlošću ili na neki drugi način. Godine 1967, porazom arapskog sveta u Junskom ratu, želja za promenom postala je veoma snažna, jer su mnogi krivicu za poraz svalili na arapsku retoriku. To je, naravno, bilo preterano. Ali je tačno da je bilo mnogo maštanja, verbalnih „pobeda” koje su pokušavale da

nadomeste poraz koji je nacija pretrpela. Suočeni s tim, pesnik je osetio da mora učvrstiti svoju poeziju, i to snažnijom povezanošću sa stvarnošću. Tako se pojavila težnja da se poezija oslobodi prazne retorike i romantizma i da joj se vrati spona sa životom. Nakon toga, usledio je i pokušaj oslobađanja poezije i od realizama i od modernizma (u značenju koje je imala u arapskom svetu), kroz potpuni otklon od stvarnosti, emocije i od tradicionalnih formi. Međutim, tokom svih ovih faza kroz koje je arapska poezija prolazila može se zapaziti da su sve te promene bile povezane s političkim događajima. Prvi poraz nas je naveo na povratak u stvarnost, a potom nas je nesposobnost da prevaziđemo taj poraz dovela do pogrešnog shvatanja modernizma. Drugim rečima, poezija nikada nije mogla da se posmatra nezavisno od spoljnih događaja i političkog uticaja. U konkretnom palestinskom slučaju, ono što je našoj poeziji potrebno jeste da bude humanizovana. Ne možemo biti definisani isključivo kroz naš odnos sa Izraelom, bilo pozitivan bilo negativan. Mi imamo svoj identitet, ličnost koja je nama svojstvena, pitanja koja su specifična za nas same, kao i ona pitanja koja delimo sa ostatkom čovečanstva. Palestinac ne može biti sveden samo na „teroristu” ili „borca za slobodu”. Svaka banalna, šablonska slika na kraju obesmišljava i oduzima čovečnost Palestincu i čini ga nevidljivim u svojstvu običnog čoveka. On postaje ili heroj ili žrtva – nikada samo čovek. Zbog toga se vrlo ozbiljno zalažem za naše pravo na lakomislenost. Iskreno verujem u naše pravo da budemo lakomisleni. Tužna istina jeste u tome što, da bismo dosegli takav nivo neozbiljnosti, najpre moramo savladati

prepreke koje stoje na putu našem uživanju ovakvog prava.

R. Š.: *Koliko dugo već živite u Ramali? Četiri-pet godina?*

M. D.: Pet godina.

R. Š.: *Šta se u Vama promenilo?*

M. D.: Napisao sam zbirku ljubavne poezije, prvu zbirku koja je u potpunosti ljubavne tematike. Kao takva, ne bi mogla biti napisana van Palestine. Možda sam morao da pišem o ljubavi kako bih se oslobodio onoga što se od mene očekuje – da kao palestinski pesnik moram pisati o povratku u Palestinu. Zato o tome nisam pisao. Pisao sam o ljubavi. Takvo moje pisanje bilo je i čin oslobađanja i razvoja. Palestinski pisac ranije nije mogao da piše o metafizičkim temama – ljubavi i smrti – jer su postojale preče teme: ugnjetavanje, okupacija, otpor i oslobođenje. Zato je pisanje o ljubavi za mene bio način da oslobodim svoju ljudsku stranu. Tokom ovih pet godina u Ramali napisao sam i obimniju pesmu *Mural* – zapravo jedan dijalog sa smrću. Ona je proistekla iz ličnog iskustva susreta sa smrću. Tako da, živeći u Palestini, nisam pisao direktno o Palestini. Napisao sam i *Stanje opsade*, dnevnik jednog pesnika koji se bori protiv okupacije tražeći lepotu u poetskom i u prirodi. To je bio način da se vojnoj sili suprotstavim poezijom – pobeđa trajnog, večnog, neprolaznog nad opšadom i nasiljem.

R. Š.: *Kako je pejzaž Ramale uticao na Vašu poeziju?*

M. D.: Priroda, ma koliko lepo opisana, uvek ostaje lepša u poređenju sa

svojim odrazom u rečima. Pejzaž Palestine ima jedinstven karakter. Zbog toga što je toliko puta opisan u Starom zavetu, ne može da se doživi a da čovek u sebi ne čuje odjek tih redova. Zapravo, prirodu počinjemo da čitamo kroz tekst, a ne tekst kroz prirodu. Područje Palestine obiluje brojnim legendama i mitovima. Iako nisam religiozan, ne mogu da se oslobodim osećaja da je tu Bog govorio čoveku i činio čuda. Imam osećaj da je pejzaž već „ispisan” i pošto je već toliko puta opisan, teško je dodati mu nešto novo. Poetska slika je dobila svoj geografski oblik. Moja uloga savremenog pesnika jeste da oslobodim prirodni pejzaž tereta tih legendi i da ublažim breme istorije. Moramo da čitamo ružu kao ružu, a ne kao tumačenje krvi Adonisa. Uloga pesnika jeste da slavi život, ne kroz istoriju, već kroz sam život.

R. Š.: *Da li se drugačije osećate kada čitate svoju poeziju u arapskom svetu nego u Palestini?*

M. D.: U arapskom svetu postoji više prostora za izražavanje. U Palestini, čovek nema prostora za slavlje. Pod okupacijom i ugnjetavanjem, čini se kao da nije vreme za poeziju. U arapskom svetu je drugačije. Ne krivim nikoga zbog toga. U Bejrutu sam čitao pred dvadeset i pet hiljada ljudi; ali ovde ljudi ne mogu da se kreću slobodno iz grada u grad, iz sela u selo. Bilo bi nezamislivo okupiti toliki broj ljudi na jednom mestu. Izraelske vlasti to jednostavno ne bi dozvolile.

R. Š.: *Koliko Vam je u proseku potrebno da završite jednu zbirku poezije? I da li delite rukopis sa drugima?*

M. D.: U proseku završim jednu zbirku svake dve do tri godine. Obično prođem kroz tri faze. U prvoj samo zapisujem. Zatim počinjem da razmišljam o strukturi. Pravo zadovoljstvo dolazi u trećoj fazi, kada se radi na oblikovanju i uređivanju, kada počinje da se pojavljuje

konačan oblik. Taj završni rukopis obično pokažem pesniku, književnom kritičaru i jednoj osobi koja nije iz književnog sveta.

R. Š.: *Ako Vam za jednu fazu dela ponekad treba i godinu dana, a sve to vreme ga ne delite sa drugima, znači da radite u potpunoj samoći.*

M. D.: Izolacija je preduslov za pisanje poezije. Nijedno umetničko delo ne može nastati bez samoće. Morate biti sami i sami se izboriti sa sopstvenim bolovima. Ako u tom procesu ne uspete da ostvarite svoju zamisao, niko ne može da vam nadoknadi taj neuspeh. Sve padne na vas. Potencijalno depresivno stanje morate sami da podnesete, isto kao i radost, kada znate da ste stvorili nešto istinski vredno i lepo.

R. Š.: *Šta je lakše za pesnika, da živi u gradu poput Pariza ili u varoši kao što je Ramala?*

M. D.: Grad je bolji za sticanje iskustva i znanja, ali rekao bih selo, ili manji grad, jer ima manje ometajućih faktora u procesu pisanja. Što je mesto manje, to je bolje za pisanje. U mom domu je soba u kojoj pišem najmanja u kući.

R. Š.: *Kada prođe težak radni dan, u normalnim vremenima, bez policijskog časa, šta u Ramali može da Vas odvuče od rada? Da li Vam ponekad nedostaje ono što veliki grad pruža?*

M. D.: Volim anonimnost koju veliki gradovi nude. Ramala nije grad. Ali nije ni selo. I treba imati na umu da ja nisam odavde. Nemam mnogo rođaka ni prijatelja u Ramali. Jedina mi je razono-

da da šetam prirodom, po brežuljcima oko kuće.

R. Š.: *A zbog čega onda ostajete? Imate mogućnost da odete. Zašto ne odete?*

M. D.: Ponekad i samom sebi postavljam isto pitanje. Prvi razlog zašto ostajem jeste moralne prirode. Još me muče sumnje povodom odluke da napustim Palestinu, svoje selo u Galileji. I dalje se pitam da li je to bilo ispravno. Ne smem ponoviti tu grešku. Živeo sam u izgnanstvu, a onda mi se ukazala prilika da se, uslovno rečeno, vratim. Da se vratim jednom delu te zemlje. Ne mislim da tu priliku treba da propustim, čak i ako nisam uveren u smisao procesa koji me je doveo nazad. Veoma sumnjam da taj proces može rezultirati potpunom nezavisnošću. Oslobodiću se Palestine tek kada i sama Palestina bude oslobođena. Tada više neće biti potrebno da budem ovde da bih pisao. Lakše je pisati o onome što se želi nego o onome što je već ostvareno. Niko ne piše hvalospeve oslobođenoj zemlji. Hvali se ono što još nije dostignuto. Ne odlazim jer me i dalje proganja griža savesti zbog prvog odlaska. Problem je u meni samom, a ne između mene i mog naroda.

R. Š.: *Gde se osećate više kao kod kuće – u Ramali ili u Galileji?*

M. D.: Galileja je moj dom. Tamo se oblikovala moja ličnost. Moja otadžbina je tamo – volim to okruženje, njegove brežuljke, stene, biljke i zalaske sunca. Palestina je domovina mnogih, a moja lična domovina je mesto u kojem mogu da tumačim i razumem svaki cvet. To mesto je ono gde sam odrastao – Galileja, ne Ramala. Ipak, nije mi dato da budem u Galileji,

i pomirio sam se s tim da je više nikada neću nazvati domom.

*

Već je došlo podne. Čuli smo kako se izraelski tenkovi vraćaju u naše ulice, što je značilo da ponovo počinje policijski čas. Bilo je vreme da Mahmud pođe kući.

(S engleskog prevela Jovana Vojvodić)